

Българско народно творчество

Народни песни

ЕЙ, МОМИЧЕ, МАЛКА МОМЕ

– Ей, момиче, малка моме,
тук съм дошъл да те питам
лале ли си, зюмбюл ли си?
Отговаря малка мома:
– Не съм лале, ни зюмбюл,
не съм цвете във градинка.
Мен ме мама рано буди
и ме праща на извора.
Аз се връщам от извора,
че си сресвам черни коси
и си мия бяло лице.

МИНЗУХАР ЦВЕТЕ

Кое ми цвете най-рано рани,
най-рано рани, най-рано цъфти?
Минзухар цвете най-рано рани,
най-рано рани, най-рано цъфти,
да го берат воловарчета,
воловарчета и овчарчета,
да го вият – за моми китки.

ЗАКУКАЛА КУКУВИЦА

Закукала кукувица
насред село, на мегдана.
Хем си кука, хем говори:
– Да се сберат сите моми,
сите моми и ергени,
да направят ситно хоро,
да погледат стари баби,
да се радват малки деца.

Р мегдан – *площад*
сите – *всички*

ЛАЗАРКИ

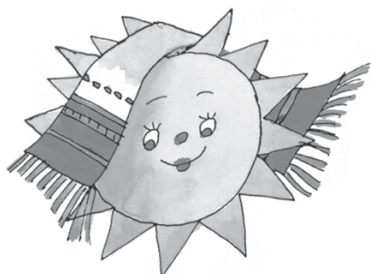
Расло дърво високо
посред поле широко;
под дървото лазарки
премяна си стягаха –
Лазарова премяна,
Лазар да си посрещат
по честити домове,
дето мома момува,
дето ерген лудува.

СИНЬО-БЯЛО ЦВЕТЕ

Синьо-бяло цвете
на два друма расте.
Кой ли цвете бере?
– Рада цвете бере,
та го китка кити
за ден, за Гергьовден.

СЛЪНЧИЦЕ МИЛО МАМИНО

Слънчице мило мамино,
нали ти, мами, заръчах,
до пладне, слънце, да грееш,
от пладне в облак да зайдеш,
че изгоряха ратаи,
по буйни ниви жътвари,
в росни ливади косачи,
дробни дечица в слокове.

Р да зайдеш – *да се скриеш*
ратаи – *помагачи в полската работа*
слокове – *граница между нивите*

СИНИГЕРОВА СВАТБА

Синигер се женеше
за врабчова дъщеря.
Комар дърва цепеше,
муха вода носеше,
бръмбар огън кладеше,
мравка гозба готвеше,
мечка пита месеше.
Мече ѝ се молеше:
– Дай ми, мамо, питата!
Майка му се караше:
– Каква ще ти пита дам –
не си дърва цепило,
не си вода носило,
не си огън наклало,
не си брашно месило!

Р кладеше – *палеше*

КОЛЕДАРИ

Станенине, господине,
отвори ни, посрещни ни,
добри сме ти гости дошли,
добри гости коледари.
Ой Коледо, мой Коледо,
роди ми се Боже чедо –
на стопанин – къща, здраве,
на нази – добри дари!

Р станенин – *стопанин, домакин*

Коледа

Тя иде много отдалеч, иде с пухкав сняг...

На трапезата има всичко, родено от земята и необходимо за живота – от хляба до разнообразните плодове.

За тая нощ трябва всички членове на семейството, където и да са, да дойдат на трапезата. Домакинът дига високо питата и благославя: „Толкаво да бъде тая година житото!“ После той разчупва хляба, дава по зальк на всеки.

Вечерят домакините и нетърпеливо се ослушват: няма ли да се чуе песента на коледарите? Това е най-тържественният момент в коледната нощ.

Димитър Осинин

? По какво си приличат и по какво се различават народната песен „Коледари“ и „Коледа“ от Димитър Осинин?

З Потърсете описание на празника Лазаровден и на лазарските премени на девойките в народни песни, в произведения на писатели и в детски енциклопедии.

Народни благопожелания

...Радувай се, радувай,
радувай се, домакине!
Колко шума по гората,
толко здраве на таз къща;
колко дърва по полето,
толко здраве на таз къща...

Народна песен

Р радувай се – *радвай се*
толко – *толкова*

...Всичките живи животни,
сите по него дойдоха,
сите се Богу молеха:
– Я дай ни, Боже, я дай ни,
тая година най-добра,
на всички здраве и живот,
орачу добър берекет!

Народна песен

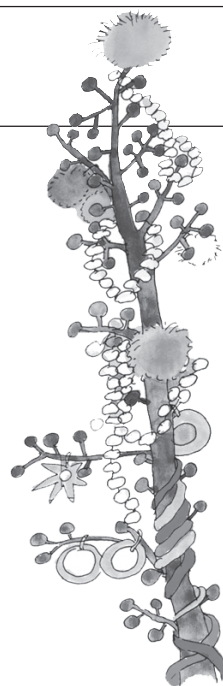
Р орачу – *на орача*
берекет – *плодородие*

Зло да те не види, а добро да не замине!

Да ти даде Господ здраве!

Господ да те дарува с голям разум!

Да ти са златни ръцете!

Народни приказки

Откъде идват приказките

Всеки ден аз ходя в градината и сядам на пейката под едно дърво. Там на най-ниското клонче каца едно птиче и ми разказва приказки. Вие, децата, учите приказките от книгите на писателите или ги слушате от устата на своите майки, баби и дядовци. А ние, писателите, ги записваме на бяла хартия...

Ангел Каралийчев

ЛЯСТОВИЦА И ВРАБЧЕ

Една лястовица си свила гнездо под стряхата на една къща и измътила пиленца. На покрива на същата къща свило гнездо едно врабче. Ала то не било честито да изгледа челяд: или лоши деца ще му откраднат яйчицата, или котката ще му изяде врабчетата. А лястовицата кацвала с малките си върху чардака на лозата и ги учела да пеят, после ги повеждала и ги учела да хвърчат.

Гледало я, гледало я врабчето и взело да ѝ завижда. Веднъж то ѝ рекло:

– Блазе ти, сестро: всяка година мътиш пиленца и все ги отглеждаш, пък аз, сиромашко, с моята пуста стопанка не мога да отхраня челяд.

– Кой ви е крив, съседе? Направете си добре гнездото, за да не го достигат деца и котки и да не ви правят пакости.

– Моля ти се, сестро, научи ме как си правиш гнездото.

– Ела с мен и ще видиш. Ако ти се хареса, направи го и ти така.

Лястовицата повела врабчето и го завела в една тиня край реката.

– Ха сега, съседе, вземи от калта, ей тъй, като мене!

– А, знам, знам: то било лесна работа – рекло врабчето и полетяло след лястовицата, без да вземе нищо.

Като дошли под стряхата, лястовицата кацнала на една греда, залепила калта и му рекла:

– Залепи ей така, приятелю, калта!

– Видях, видях, то било лесна работа – рекло врабчето.

Много пъти прехвърквала лястовицата край реката и носила кал, но врабчето не цапвало ни веднъж с клюна си в калта.

Като натрупала един ред кал, лястовицата почнала да носи сламки и да ги лепи. Лепила лястовицата кал, после сламки, пак кал, пак сламки и му думала:

– Така: ще лепиш първом кал, после сламки и ето ти запазено гнездо.

А врабчето пак думало:

– Знам, знам.

– Знаеш, знаеш, но само със знаене гнездо не става.

Трябва и работа. Без мъка, побратиме, няма сполука.

И затова няма да извъдиш челяд като мене.

Р чардак – покрит балкон в стара къща
побратим – който е като брат, верен другар

? Лястовичката казва на врабчето, че „без мъка няма сполука“. Как наричаме такива кратки изречения, в които има много мъдрост?

КОЙ Е ПО-СИЛЕН

Слънцето и студеният вятър се препирали веднъж кой от двамата е по-силен.

Минавал пътник, облечен с дебел кожух. Вятърът казал на слънцето:

– Хайде да видим кой ще свали кожуха на пътника.

И той почнал да духа колкото сила имал. Но колкото по-силно духал, толкова пътникът по-добре се увивал в кожата си. Вятърът се сърдел, духал, чупел клони, докато се умирал. Не можал да свали кожата на пътника.

Дошъл редът на слънцето. То се показало засмяно през облаците. Пътникът се стоплил и след малко сам съблякъл кожата си.

САМОХВАЛКО

Приятели на Хитър Петър разговаряли за коне и за езда. При тях бил и един самохвалко.

– Веднъж – рекъл самохвалецът – няколко души отидохме в друго село. На сборището много хора бяха наобиколили един жребец. А жребецът подскача, върти глава, рита, хапе... Едва го удържаха двама мъже. Не даваше никой да го яхне. По-страхливите не смееха дори да го доближат, а по-сърцатите пък, ако успееха да го яхнат, хвърляше ги от гърба си. Аз гледах отстрана, па се спуснах, хванах се за седлото, подскочих и...

В това време към групата приятели се приближил Хитър Петър. Той знаел за случката с лудия жребец и самохвалеца. Самохвалкото видял Хитър Петър, поизкашлял се, попочесъл си тила, махнал ръка и свършил накратко:

– И... аз не можах да го яхна!...

ГУЗЕН НЕГОНЕН БЯГА

В едно село на някой си селянин се откраднали пари. Събрали се селяните от цялото село на един голям мегдан да размислят как да уловят крадеца.

Отведнъж един селянин извикал:

– Братя, гледайте! На крадеца шапката гори!

Тогава един млад момък бързо грабнал шапката от главата си и я хвърлил на земята.

ВЪРТИПУХ

Едно време живял беден човек. Той бил дървар. Ходил в гората с магаренце, та докарвал по малко дръвца, продавал ги и така се прехранвал. Веднъж се спрял при едно дърво и го ударил със секирата. Отгоре се спуснала змия да го ухапе, ама той я съсякъл. На дървото долетяла една птица. Тя му рекла:

– Тая змия всяка вечер се опитваше да ме ухапе.

Какво искаш да те надаря, че я съсече?

– Какво да искам от тебе, като си птица! – рекъл дърварят.

– Сега съм птица, а някога бях жена. Омагьосана съм и мога да правя, каквото поискам. Каж ми що имаш вкъщи.

– Имам само това магаренце и една кокошка.

– Иди си дома и ще видиш кокошката какви яйца ще ти носи. Дърва не сечи. Няма вече да ти трябват.

Дърварят се качил на магаренцето и си отишъл празен.

Отърчал право на полога на кокошката. Тя била снесла голямо златно яйце. Оттогава всеки ден му носела по едно. Той събрал няколко и ги занесъл на златар да ги продаде. Златарят му рекъл: „Ще ги купя, ама донеси и кокошката да я видим каква е.“

Човекът донесъл кокошката. Златарят бил приготвил друга. Залисал дърваря и му сменил кокошката. Като се върнал, тя започнала да снася не златни, а обикновени яйца. Дърварят отишъл на същото място в гората. Птицата била там. Той ѝ се оплакал.

– Нищо – рекла. – Отсега нататък твоето магаре, когато ревне, ще бълва жълтици.

Наистина така станало. Хубаво, ама магарето обосяло. Човекът го закарал на налбантин да го подкове. То видяло там друго магаре и ревнало. Налбантинът видял, че изкарвало жълтици. Правил-чинил и сменил магарето с онова, що било там. Бедният разбрал каква е работата и отишъл при онова дърво в гората. Птицата била там. Той ѝ се оплакал.

– Нищо – рекла птицата. – Сега ще ти дам една трапеза.

Нея няма кой да ти я вземе от дома. Когато чукнеш връз нея, ще видиш какво ще стане.

Бедният си отнесъл трапезата. Разположил се пред нея и чукнал веднъж. На трапезата се явило ядене и пиене да се нагостят двайсет души. Чукнал още веднъж, а то се явило още толкова. Човекът се наял богато и рекъл:

– Те това ми трябваше. Защо са ми жълтици да ме обират.

От човек на човек чуло се за тая трапеза до царя. Веднъж царят поканил много гости и поискал от бедния трапезата да ги нагости. Бедният му я дал. Хубаво, ама царят не искал да му я върне. Човекът пак отишъл при птицата и ѝ се оплакал. Тоя път тя му дала една дебела тояга.

– На – рекла – тая тояга. Тя ще ти върне и кокошката, и магарето, и трапезата. Щом отидеш при някой от тия грабители, само кажи „Въртипух“, па си гледай работата.

Бедният отишъл най-напред при царя. Поискал си още веднъж трапезата, а царят го нахокал. Събрали се слугите да го изхвърлят. Човекът рекъл „Въртипух“. Тоягата като замлатила наляво-надясно, когато стигне! Царят се видял на зор, защото най-много него млатила. Почнал да се моли. Тогава човекът спрял тоягата, взел си трапезата и отишъл при налбантина и златаря. Напердашил ги и си взел кокошката и магарето. Така си живее мирно човекът до ден днешен.

Рполог – място, където кокошката снася яйца или мъти
налбантин – който поставя подкови на коне и волове
трапеза – маса, наредена за ядене; самата сложена храна
замлатила – заудряла, заблъскала
видял се на зор – принудил се

?

Справедливо ли постъпва птицата, като дава на бедния дървар вълшебната тояга? Защо са наказани златарят, налбантинът и царят?

Народни гатанки

Седем братя: лете растат, зиме намаляват.

Що е то?

От бял камък се ражда, цял свят събужда.

Що е то?

Уста има, език има, ни яде, ни дума, поклати го – запява.

Що е то?

Без вретено жица преде, пък гол ходи.

Що е то?

Сам дядо къща носи.

Що е то?

Златна кокошка със златни пилета.

Що е то?

През една врата влизаш, през две излизаш.

Що е то?

Вързано върви, отвързано стои.

Що е то?

Златна царица със свилена косица, в шума облечена,
от полето повлечена.

Що е то?

3 *Опитайте се сами да съчините гатанки за предмети от вашето училищно всекидневие – например за черната дъска, тебешира, тетрадката, писалката, а защо не и за бележника с оценките.*

Български пословици и поговорки

Ако гониш два заека, не можеш да хванеш ни един.

Бързата работа – два пъти работа.

Вятърът, преди да престане, най-буен бива.

Голям залък глътни, голяма дума не казвай.

Да би мирно стояло, не би чудо видяло.

Днешната работа не я оставяй за утре.

Дълбока рана заздравява – лоша дума не се забравя.

Казана дума – хвърлен камък.

Който зло мисли, зло намира.

Много слушай, малко думай.

Не се ли помъчиш, няма да сполучиш.

От игла до конец.

Сговорна дружина планина повдига.

След дъжд качулка.

Чуждото и насред пътя не се взима.

